

заподіяння особою самою собі легких тілесних ушкоджень або згоді особи на заподіяння їй легких тілесних ушкоджень.

1. *Марітчак Т.* Причини помилок у кваліфікації злочинів: результати соціологічного дослідження // *Право України*, 2001.-№ 7. – С. 48-51; 2. *Тарарухин С.А.* Кваліфікація преступлений в судебной и следственной практике.- К.: Юринком, 1995.- С.12; 3. *Сафронов С.* Особливості розслідування злочинів про заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості // *Право України*, 2004. -№ 2. – С.90-92; 4. *Самолук І.П.* Об умысле при телесных повреждениях // *Советская юстиция*.- 1966.- № 13.-С.15; 5. *Никифоров А.С.* Ответственность за телесные повреждения.- М.: Юрист, 1959.- С. 62; *Борисов В.И., Куц В.Н.* Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации.- Х.: Консум, 1995. – С.32-36; *Титов Б. Н.* Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью – субъективные признаки преступления. // *Журнал российского права* – 2001. - № 12. – С. 46; 6. *Расторопов С.* Преступления против здоровья человека при причинении и согласии на причинение вреда собственному здоровью. // *Закон и право* – 2003. - № 10. – С. 62-66.

С.Я. ЛИХОВА

#### **ДИСКРИМІНАЦІЯ ГРОМАДЯН ЗА РАСОВОЮ, НАЦІОНАЛЬНОЮ НАЛЕЖНІСТЮ АБО СТАВЛЕННЯМ ДО РЕЛІГІЇ (СТ. 161 КК УКРАЇНИ) – ЗЛОЧИН ПРОТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ**

Для з'ясування безпосереднього об'єкта порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії необхідно встановити конкретні правовідносини, яким завдається (або створюється небезпека заподіяння) шкода. У даному випадку ними слід визнати ті відносини, що складають міжнародний правопорядок (відображений у вигляді гарантованої ст. 24 Конституції України рівності громадян перед законом) в частині захисту від заподіяння шкоди людству у вигляді розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також прямого чи непрямого обмеження прав громадян або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадянам за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови тощо. Але у результаті цього шкода може спричинитись (або може створюватись небезпека її заподіяння) саме людству. При цьому правовідносини, безпосередніми суб'єктами яких є окремі люди, виступають як додатковий об'єкт. Шкода (небезпека її заподіяння), що пов'язана з розпалюванням національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниженням національної честі та гідності, образою почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також прямим чи непрямим обмеженням прав громадян або встановленням прямих чи непрямих привілеїв громадянам за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану,

© ЛИХОВА Софія Яківна – к.ю.н., доцент Київського національного університету ім. Т.Шевченка



переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Отже, саме на підставі визнання закріпленого в Конституції України принципу рівності прав і свобод перед законом і судом та в громадянському суспільстві людини, особи і громадянина незалежно від раси, національності, мови, походження, місця проживання, ставлення до релігії, політичних та інших переконань, та абсолютних правовідносин, які на ньому базуються, безпосереднім об'єктом злочину, юридичний склад якого передбачений в диспозиції ст. 161 КК, можна стверджувати, що дана стаття КК „охороняє” лише частину міжнародного правопорядку (у вигляді гарантованих в ст. 24 Конституції України прав) від заподіяння шкоди людству шляхом розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також шляхом прямого чи непрямого обмеження прав громадян або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови тощо.

Не дивлячись на розуміння змісту міжнародного правопорядку, яке базується на міжнародно-правових актах, законодавець поміщає ст. 161 КК України, яка спрямована на захист окремих елементів міжнародного правопорядку, в розділ V Особливої частини КК України, в якому містяться норми, спрямовані на захист окремих конституційних правовідносин, суб'єктом яких є окрема людина і громадянин.

Ст. 161 КК України встановлює кримінальну відповідальність за порушення закріпленого в Конституції України принципу рівності громадян, що може призвести до розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, принизити національну честь та гідність не окремої особи, а груп осіб. Таким чином, вважаємо, що дана норма спрямована на захист правовідносин, суб'єктами яких є не окремі громадяни, а групи осіб, яких об'єднують спільні ознаки: раса, колір шкіри, національність, релігійні та інші переконання тощо. Дії винної особи в даному випадку спрямовуються не на образу чи обмеження прав окремої особи, людини і громадянина, а на інтереси всього суспільства. В зв'язку із таким розумінням змісту безпосереднього об'єкта даного злочину виникає реальна необхідність виключити ст. 161 КК України, що передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії, із розділу V „Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина” Особливої частини КК та доповнити нею розділ XX „Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку”.

Додатковим безпосереднім об'єктом даного злочину слід вважати трудові, політичні, будь-які інші правовідносини, суб'єктами яких є громадяни, які постраждали в результаті вчинення даного злочину.

На відміну від Кримінальних кодексів України, РФ, у главі 10 Пенітенціарного кодексу Республіки Естонія „Винні діяння проти політичних

та громадянських прав” залежно від видового об’єкта передбачена відповідальність за дві категорії діянь: винні діяння проти принципу рівноправності (розділ 1 цієї глави) та порушення основних свобод (розділ 2). Зокрема, перший розділ глави 10 „Винні діяння проти принципу рівноправності” Пенітенціарний Кодекс Естонії охоплює такі злочини: 1) розпалювання соціальної ворожнечі (ст. 151), пов’язане з вчиненням дій, які становлять публічні заклики до ненависті чи насильства за мотивами, пов’язаними з національною чи расовою належністю, кольором шкіри, статевою належністю, мовою, походженням, віросповіданням, політичними переконаннями, майновим чи соціальним статусом; 2) порушення принципу рівноправності (ст. 152), пов’язане з незаконним обмеженням прав людини чи надання людині незаконних переваг залежно від її національної чи расової належності, кольору шкіри, статевої належності, мови, походження віросповідання, політичних переконань, майнового чи соціального статусу; 3) дискримінація на основі спадкових факторів ризику (ст. 153), пов’язана з незаконним обмеженням прав людини чи надання людині незаконних переваг на основі спадкових факторів ризику<sup>3</sup>.

Уявімо собі досить просту ситуацію. Директор одного із заводів дав вказівку начальнику відділу кадрів не брати на роботу осіб вірменського походження, які прибули в Україну у зв’язку зі стихійним лихом, пославшись при цьому на відсутність на заводі житлового фонду<sup>4</sup>.

Отже, вчинюючи такі дії, директор заводу усвідомлює, що він може порушити певні правовідносини, зміст яких по-різному визначається окремими авторами: 1) закріплений в Конституції України принцип рівності прав і свобод перед законом та в громадянському суспільстві людини, особи і громадянина незалежно від національності, мови, походження, місця проживання, ставлення до релігії, політичних та інших переконань; 2) рівності громадян у їх конституційних правах та рівність перед законом як принцип конституційно-правового статусу людини і громадянина; 3) честі і гідності осіб (наприклад, певної національності), їх життя та здоров’я; 4) суспільних відносин, що забезпечують рівноправність громадян та їхні права; 5) гарантованої Конституцією рівноправності громадян. Зрозуміло, що у такому разі дії винної особи треба кваліфікувати за відповідною частиною ст. 161 КК України 2001 р. Але дії директора можна розглядати як реалізацію умислу, спрямований на заподіяння шкоди великій групі людей за національною ознакою у вигляді розпалювання національної ворожнечі та ненависті (до осіб певної національності), приниження їхньої національної честі та гідності, образи почуттів даних громадян у зв’язку з їхніми релігійними переконаннями, а також у вигляді прямого чи непрямого обмеження їх прав на працю, соціальний захист, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї.

Як видається, позиція П.С. Матишевського<sup>5</sup>, М.І. Мельника та М.І. Хавронюка<sup>6</sup>, І.О. Зінченко<sup>7</sup>, Н.К. Семенової<sup>8</sup> виходить за межі однієї концепції поняття об’єкта злочину взагалі, оскільки визначені ними безпосередні об’єкти злочину, передбаченого ст. 161 КК України (ст. 136 КК РФ), так би мовити, „не вписуються” у наведену вище сферу кримінально-

правової охорони міжнародного правопорядку (заподіяння шкоди людству у вигляді розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав громадян або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадянам за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови тощо) взагалі та особистих прав і свобод людини і громадянина (розділ V КК України), конституційних прав та свобод людини і громадянина (глава 19 Особливої частини КК РФ, глава 21 КК Азербайджанської Республіки), політичних та громадянських прав (зокрема, принципу рівноправності) (розділ 1 глави 10 Пенітенціарного кодексу Республіки Естонія).

Питання про визначення місця юридичного складу злочину, передбаченого у ст. 161 КК України 2001 р. (ст. 66 України 1960 р.), викликало певний інтерес у науковців. Зокрема, С.С. Яценко у свій час писав, що в окрему главу „Злочини проти громадського порядку” із розділу II „Інші злочини проти держави” глави 1 „Державні злочини” КК України 1960 р. з урахуванням об'єкта посягання, яким є громадський спокій, доцільно перенести норми про відповідальність за бандитизм (якщо таку норму взагалі залишити в майбутньому КК) і масові безпорядки (відповідно ст. ст. 69 і 71 КК УРСР), а також положення про відповідальність за розпалювання расової або національної ворожнечі та ненависті (ст. 66 КК УРСР). С.С. Яценко вказував, що доцільно реконструювати норму про відповідальність за порушення національної і расової рівноправності (ст. 66 КК України 1960 р.), поділивши її на дві частини. Положення про відповідальність за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих переваг громадян в залежності від їх расової або національної приналежності помістити у вигляді окремої статті в главі про злочини проти політичних і трудових прав громадян.

Отже, норму про кримінальну відповідальність за дії, які вчинюються з метою розпалювання расової або національної ворожнечі, доцільно помістити в запропонованій главі „Злочини проти громадського порядку”. Диспозиція цієї норми могла б бути сформульована наступним чином: „Стаття ... Розпалювання расової чи національної ворожнечі”<sup>9</sup>.

На нашу думку, основним безпосереднім об'єктом порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії (ст. 161 КК України), слід визнавати правовідносини, що складають міжнародний правопорядок в частині захисту від заподіяння шкоди великим групам людей у вигляді розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також, прямого чи непрямого обмеження прав громадян або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови тощо. Думається, що

